

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Název projektu:

Internacionalizace, spolupráce, inovace, reflexe a evaluace v přípravě budoucích učitelů

Registrační číslo:

CZ.02.3.68/0.0/0.0/19_068/0015764

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons 4.0 ve variantě BY-SA

Didaktika organické chemie a biochemie

5

Deriváty uhlovodíků,
halogenderiváty
(hledání souvislostí mezi složením
derivátu a jeho vlastnostmi)

1 Analýza tematiky-rozdělení a rozsah - ZŠ

- Od jednoduchých ke složitějším
- Freony a jejich „příbuzní“
- Jedovaté potraviny – alkoholy
- Etanol – látka návyková
- Pevný líh – alkohol nebo aldehyd?
- Kyselé jako ocet – karboxylové kyseliny
- Kyseliny mastné?
- Látky s vůní ovoce – estery
- Dusíkaté deriváty uhlovodíků

1 Analýza tematiky-rozdělení a rozsah - SŠ

- Halogenderiváty uhlovodíků
- Kyslíkaté deriváty uhlovodíků
- Alkoholy, fenoly a éthery
- Aldehydy a ketony
- Karboxylové kyseliny
- Kyseliny mastné?

1. Analýza tematiky-rozdělení a rozsah – SŠ (pokrač.)

- Funkční deriváty k.k., halogenidy, estery, amidy
- Substituční deriváty k.k., halogenkyseliny, hydroxykyseliny, aminokyseliny
- Dusíkaté deriváty uhlovodíků – aminy, diazoniové soli, nitrosloučeniny
- Sirné deriváty uhlovodíků – thioly a sulfidy, sulfoxidy a sulfonové kyseliny

2 Cíle

- Vytvořit systematický přehled základních pojmů charakterizujících „Deriváty uhlovodíků“
- Na vybraných příkladech ověřit vliv funkční skupiny na vlastnosti derivátu
- V rámci popisu nejvýznamnějších derivátů podpořit aplikativní složku učiva

3 Motivace

- Ukázky výrobků a probíraných látek (teflon, chloroform, rozpouštědlo do barev, alkoholtester, pevný líh, ocet apod.
- Experimenty – odbarvení brómové vody, důkaz alkoholu v nápojích, model alkoholtesteru, příprava esteru (vonné esence) apod.
- Využití historických poznatků – DDT...
- Videosekvence – ukázka místního znecitlivění po úrazu (sportovní přenos)

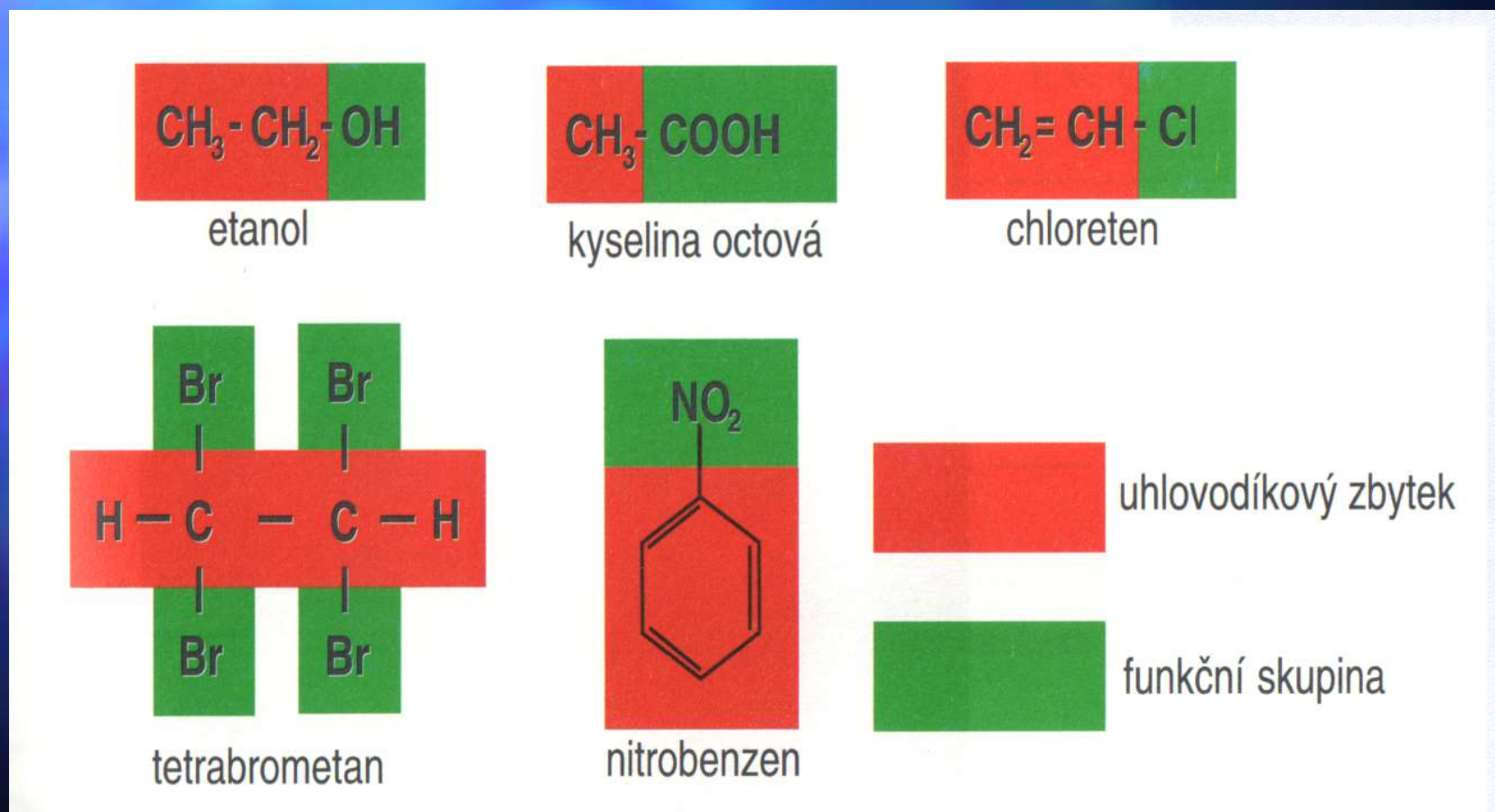
4 Výklad a jeho struktura – „Deriváty uhlovodíků“(I)

- „Od jednoduchých ke složitějším“
  - Pokus: reakce acetylenu s bromovou vodou
$$\text{HC}\equiv\text{CH} + 2\text{Br}_2 \rightarrow \text{CHBr}_2\text{-CHBr}_2$$
  - Deriváty uhlovodíků jsou sloučeniny odvozené od uhlovodíků. V molekule obsahují kromě uhlíku a vodíku jiný prvek nebo skupinu prvků.

4 Výklad a jeho struktura – „Deriváty uhlovodíků“(II)

- Derivát uhlovodíku je složen z uhlovodíkového zbytku a funkční skupiny
  - uhlovodíkový zbytek (část molekuly uhlovodíku s jednou nebo několika volnými vazbami, které vzniknou odtržením vodíku z molekuly nebo štěpením násobné vazby
  - funkční skupina (jiný prvek nebo skupina prvků)

4 Výklad a jeho struktura – „Deriváty uhlovodíků“(III)

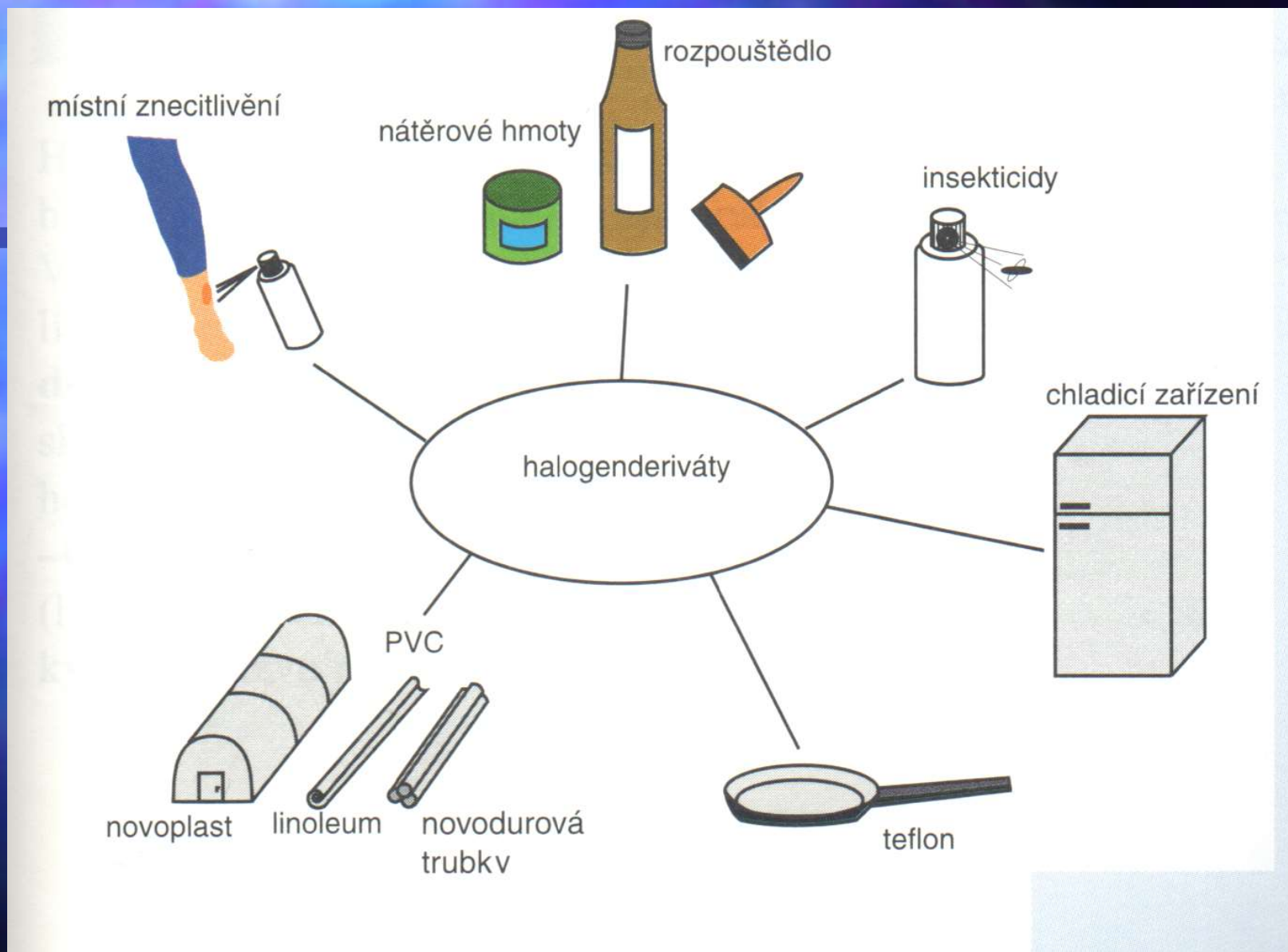
Zdroj obrázku: Bílek, M., Rychtera, J.: Chemie na každém kroku. Učebnice chemie pro 9.ročník ZŠ. Moby Dick, Praha, 2000, 200 s. (ISBN 80-86237-05-2)

5 Výklad a jeho struktura-“Freony a jejich příbuzní“

- Pokus – důkaz halogenderivátu v PVC (zelené zbarvení plamene)
- Halogenderiváty jsou deriváty uhlovodíků, jejichž funkční skupinou je některý z halogenů (-F,-Cl,-Br,-I)
- Tabulka důležitých derivátů
- Přehled využití
- Freony

Vzorec	Název	Vlastnosti	Využití
CH_3Cl	chlormetan	bezbarvý, snadno zkapalnitelný plyn	místní znecitlivění v lékařství, náplň do chladicích zařízení
CHCl_3	trichlormetan	bezbarvá kapalina, omamné účinky (narkotikum) t.v. $61\text{ }^{\circ}\text{C}$	rozpouštědlo tuků, kdysi užíváno k narkózám, pravděpodobně rakovinotvorná látka
$\text{CH}_2=\text{CHCl}$	chloreten (vinylchlorid)	bezbarvý plyn, snadno polymeruje	výroba polyvinylchloridu (PVC)
$\text{CF}_2 = \text{CF}_2$	tetrafluoreten	bezbarvý plyn, snadno polymeruje	výroba tepelně a chemicky odolného plastu (teflon)

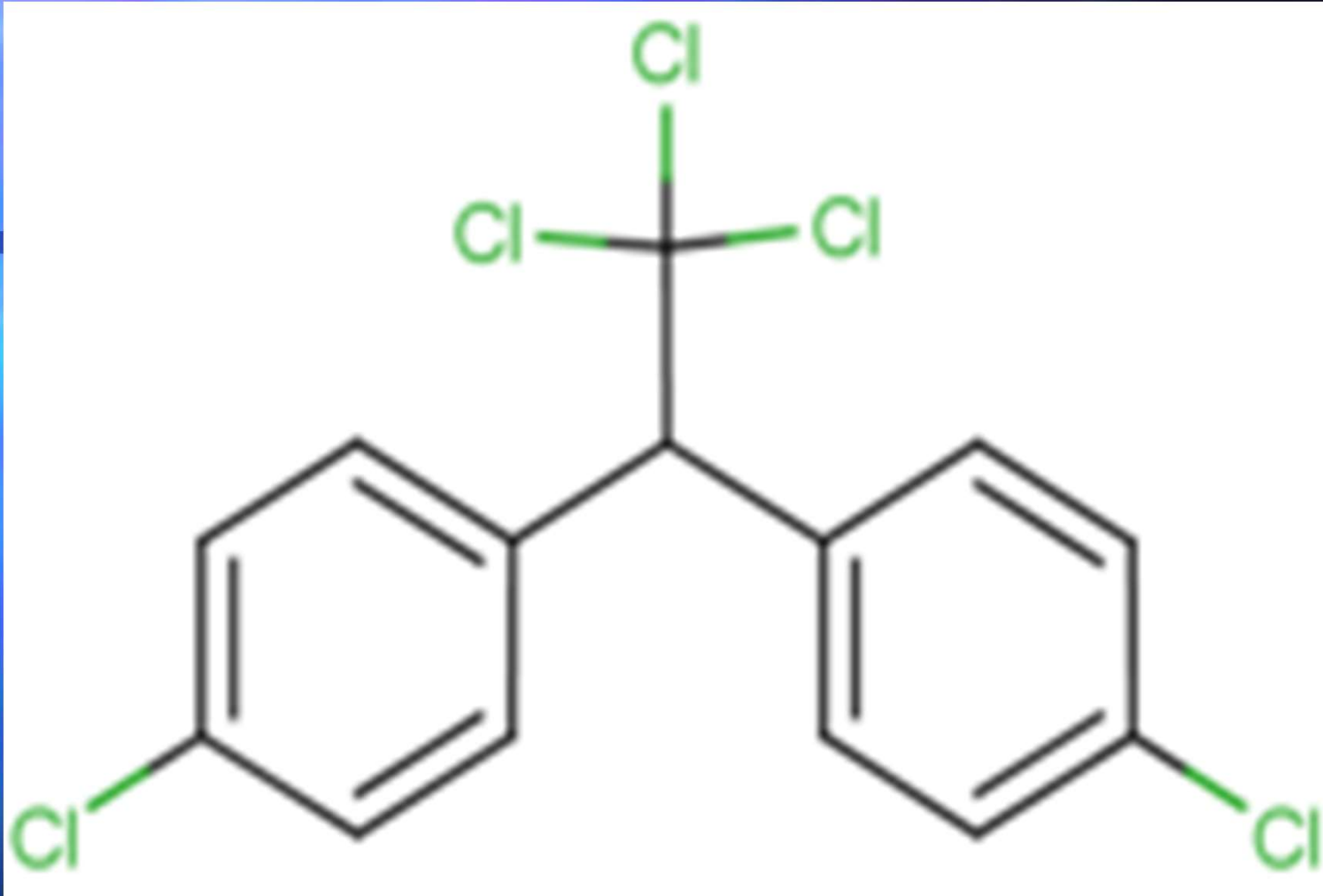
Zdroj obrázku: Bílek, M., Rychtera, J.: Chemie na každém kroku. Učebnice chemie pro 9.ročník ZŠ. Moby Dick, Praha, 2000, 200 s. (ISBN 80-86237-05-2)

Zdroj obrázku: Bílek, M., Rychtera, J.: Chemie na každém kroku. Učebnice chemie pro 9.ročník ZŠ. Moby Dick, Praha, 2000, 200 s. (ISBN 80-86237-05-2)

Vlastnosti halogenderivátů v závislosti na počtu a druhu halogenu (pro SŠ)

Sloučenina	Název	Bod varu (°C)
CH_3Cl	chlormethan	-24,0
CH_2Cl_2	dichlormethan	39,75
CHCl_3	trichlormethan	61,15
CCl_4	tetrachlormethan	77,0
CH_3Cl	chlormethan	-24,0
$\text{CH}_3\text{CH}_2\text{Cl}$	chlorethan	13,1
$\text{CH}_3\text{CH}_2\text{CH}_2\text{Cl}$	1-chlorpropan	38,4
$\text{CH}_3\text{CH}_2\text{CH}_2\text{CH}_2\text{Cl}$	1-chlorbutan	78,6
$\text{CH}_3\text{CH}_2\text{F}$	fluorethan	-32,0
$\text{CH}_3\text{CH}_2\text{Cl}$	chlorethan	13,1
$\text{CH}_3\text{CH}_2\text{Br}$	bromethan	38,4
$\text{CH}_3\text{CH}_2\text{I}$	jodethan	72,4

dichlordifenytricholrethan

Paul Herman MÜLLER –
nositel Nobelovy ceny 1948;
objevitel DDT; švýcarský
fyziolog a biochemik

Zdroj obrázku: https://cs.wikipedia.org/wiki/Paul_Hermann_M%C3%BCller